

2-TOM, 6-SON

ILMIY MAKTABLAR EVOLYUTSIYASIGA OID ANTIK DAVRDAGI
FALSAFIY YONDASHUVLAR

Xidirov Mustafo Toyirqulovich

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti doktoranti (DSc)

Annotatsiya. Ushbu maqolada ilmiy maktablarning asosiy xususiyatlari, taniqli olimlar tomonidan asos solingan yetakchilik, umumiy tadqiqot paradigmalari, kuchli hamkorlik tarmoqlari va mustahkam asoslari falsafiy tahlil etilgan. Ilmiy maktabni shakllantirish jarayoni muhim tadqiqot yo'nalishini aniqlash, iqtidorli tadqiqotchilarni aniqlash va ularga rahbarlik qilish, izchil tadqiqot dasturini ishlab chiqish va hamkorlikda hamjamiyat yaratishni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar. Falsafa, antik davr, bilim, faoliyat, ilmiy maktab, yangi bilimlar, intellektual jamoa.

Annotation. This article provides a philosophical analysis of the main characteristics of scientific schools, Leadership founded by famous scientists, general research paradigms, strong networks of cooperation and solid foundations. The process of forming a scientific school involves determining an important research direction, identifying and guiding talented researchers, developing a consistent research program, and creating a collaborative community.

Keywords. Philosophy, antiquity, knowledge, activity, Scientific School, new knowledge, intellectual community.

Аннотация. В этой статье представлен философский анализ ключевых характеристик академических школ, устоявшегося руководства выдающихся ученых, общих исследовательских парадигм, сильных сетей сотрудничества и прочных основ. Процесс создания исследовательской школы включает в себя определение критического направления исследований, выявление и наставничество талантливых исследователей, разработку последовательной исследовательской программы и создание сообщества сотрудничества.

Ключевые слова. Философия, античность, знание, деятельность, научная школа, новое знание, интеллектуальное сообщество.



2-TOM, 6-SON

Ilmiy maktablar qadimgi davrlarda olimlar, taniqli mutafakkirlarni atrofida to'planib, o'rganish va ilmiy rivojlanishga hissa qo'shishlari mumkin bo'lgan ilmiy jamoatchilikni bildirgan. Masalan, Platon va Aristotel tomonidan asos solingan Platon akademiyasi va litsey uyushgan intellektual jamoalarning dastlabki namunalari edi. Ushbu muassasalar nafaqat bilimlarni uzatishni osonlashtirdi, balki tanqidiy fikrlash va munozaralarni rivojlantirdi, kelajakdagi ilmiy maktablar uchun zamin yaratdi. Ilk ilmiy maktablarning paydo bo'lishi fan tarixida bilimga tizimli intilish va ilmiy izlanishni boshqaradigan asosiy tamoyillarning o'rnatilishi bilan tavsiflangan hal qiluvchi davr hisoblanadi. Dastlabki ilmiy maktablarning kelib chiqishi va rivojlanishi, ularning ilmiy-falsafiy asoslari, tarixiy shart sharoit va atoqli mutafakkirlarning hissalarini orqali ilmiy tafakkur evolyutsiyasiga doimiy ta'sir ko'rsatgan. Miloddan avvalgi VI asrda tashkil etilgan Milet maktabi ko'pincha G'arb tarixidagi eng dastlabki ilmiy maktablardan biri sifatida qaraladi. Milet maktabiga Sokratgacha bo'lgan birinchi faylasuflardan biri hisoblangan Fales asos solgan. Fales va uning vorislari, jumladan, Anaksimandr va Anaksimenes mifologik tushuntirishlardan uzoqlashib, tabiat hodisalarini oqilona izlanish va kuzatish orqali tushuntirishga harakat qildilar[1]. Ilk ilmiy maktablarning rivojlanishi inson tushunchasi evolyutsiyasida va tabiiy dunyoni muntazam ravishda o'rganishda muhim bosqichdir. Ko'pincha nufuzli shaxslar va intellektual harakatlar bilan bog'liq bo'lgan bu maktablar zamonaviy ilmiy fanlar va metodologiyalar uchun asos yaratdi. Ushbu maktablarning falsafiy asoslari ularning izlanish, tajriba va bilimlarni tarqatish yondashuvlarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynadi.

Qadimgi donishmandlarning tabiat falsafasi tizimida aynan kosmologiya asosiy o'rin tutadi. Bu esa o'z navbatida ilk yunon falsafasiga bag'ishlangan kosmologik yondashuv sifatida e'tirof etiladi. Sababi nafaqat birinchi faylasuflar kosmosning paydo bo'lishi va tuzilishi bilan qiziqqanligi, shu bilan birga ular hamma narsaning boshlanishi va sabablari haqida birinchi bo'lib ta'lim berishgan va bu boshlang'ichlar allaqachon mavjud falsafiy tushunchalarni birlashtirgan dastlabki maktab vazifasini bajargan[2].

Miloddan avvalgi VI asrda Pifagor tomonidan asos solingan Pifagor maktabi o'ziga xos falsafiy yo'nalishga ega bo'lgan ilmiy maktabning yana bir ilk namunasi. Pifagor va uning Pifagorchilar nomi bilan tanilgan izdoshlari, birinchi navbatda, matematika va uni koinotni tushunishda qo'llash bilan shug'ullanishgan. To'g'ri burchakli uchburchakning tomonlari o'rtasidagi munosabatni o'rnatuvchi Pifagor teoremasi ularning eng doimiy hissalaridan biridir. Pifagorchilar raqamlar va matematik munosabatlar koinotning tuzilishi uchun asos ekanligiga ishonishgan. Bu epistemologik asos ularni turli sohalarni, jumladan astronomiya, musiqa va geometriyani matematik ob'ektiv orqali o'rganishga olib keldi.



2-TOM, 6-SON

Pifagor maktabining matematik tartib va uyg'unlikka e'tibor qaratilishi keyingi ilmiy ishlanmalar va falsafiy fikrga ta'sir ko'rsatdi.

Xususan, ma'naviy-ruhiy tarbiyaga erishish maktabning asosiy «Agarda pifagorchilar besh yil davomidagi cheksiz sinovlarga dosh berib, o'zlari olayotgan ta'limotlarga sodiq hamda munosib ekanliklarini isbotlab bera olsalar, ya'ni, besh yil davomida lom-mim demasdan, parda ortidagi Pifagorni ko'rmasdan turib, faqatgina uning nutq va ma'ruzalaridan bahramand bo'lsalar va bunga ko'niksalar, ularni katta mukofot kutgan. Ya'ni, ular besh yildan so'ng Pifagor bilan to'g'ridan to'g'ri ko'rishish imkoniga ega bo'lganlar. Bu holatda, ularning ichki olamida o'zgarishlar ro'y beradi. Ichki his-tuyg'ulari, kechinmalari o'ziga xos ravishda toblangan»[3].

Miloddan avvalgi IV asrda Afinada Platon tomonidan asos solingan Platon akademiyasi G'arb tarixidagi eng nufuzli ilmiy maktablardan biridir. Akademiya falsafiy va ilmiy izlanishlar markazi bo'lib, butun yunon dunyosidan talabalar va olimlarni jalb qilgan. Platonning mavhum mulohaza yuritish va abadiy haqiqatlarni izlash muhimligiga urg'u berishi Akademiyaning ilmiy tadqiqotga bo'lgan yondashuvini shakllantirdi. Moddiy olam yuksak, o'zgarmas voqelikning in'ikosi ekanligini ta'kidlaydigan Platonning shakllar nazariyasi Akademiyaning falsafiy dunyoqarashiga ta'sir ko'rsatdi. Bu nuqtai nazar faqat empirik kuzatish emas, balki tafakkur va dialektik fikrlash orqali bilim olishga intilishni rag'batlantirdi. Akademiyaning geometriya, astronomiya va etika kabi sohalarga qo'shgan hissasi keyingi ilmiy va falsafiy fikrga katta ta'sir ko'rsatdi.

Miloddan avvalgi IV asrda Aristotel tomonidan asos solingan litsey ilk ilmiy maktablarning rivojlanishidagi muhim yutuqdir. Platondan farqli o'laroq, Aristotel tabiat olamini tushunishda empirik kuzatish va tizimli tekshirishning muhimligini ta'kidladi. Litsey turli fanlar, jumladan, biologiya, fizika va etika bo'yicha tadqiqot va o'qitish markaziga aylandi. Aristotelning ilmiy izlanishga yondashuvi, ya'ni empirik ma'lumotlarni tasniflash va tahlil qilishdan iborat bo'lib, ilmiy metodga asos soldi. Uning mantiqqa, xususan, sillogistik fikrlashni rivojlantirishga qo'shgan hissasi ratsional argumentatsiya va deduksiya uchun asos yaratdi. Litseyning empirik tadqiqotlar va mantiqiy tahlillarga alohida e'tibor qaratilishi ilm-fan rivojiga keyingi asrlar davomida ta'sir ko'rsatdi.

Umuman olganda, Akademiya va litseyning ratsionalistik va deduktiv yondashuvlari ilmiy tadqiqotning tizimli metodologiyasini ishlab chiqishga yordam berdi. Bu yondashuvlar ilmiy nazariyalarda mantiqiy izchillik va izchillikning muhimligini ta'kidlab, rasmiy ilmiy usullarning rivojlanishiga zamin yaratdi. Aristotelning litseydagi faoliyati tirik organizmlarni tasniflash va tizimli o'rganishga asos soldi. Uning turli turlarni kuzatishlari va tahlillari taksonomiya va qiyosiy anatomiya tamoyillarini ishlab chiqishga olib keldi.



2-TOM, 6-SON

Aristotelning empirik kuzatish va tasniflashga urg'u bergan biologiyaga yondashuvi bu sohaning rivojlanishiga asrlar davomida ta'sir ko'rsatdi. Aristotelning biologiyaga qo'shgan hissasi tasniflashdan tashqariga chiqdi, chunki u fiziologiya, ko'payish va rivojlanish tamoyillarini ham o'rgandi. Uning tirik organizmlarni o'rganishga tizimli yondashuvi ushbu sohadagi keyingi tadqiqotlar, jumladan, zamonaviy biologik tasnif tizimlarini ishlab chiqish va evolyutsion munosabatlarni o'rganish uchun asos yaratdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Столяров А.А Фрагменты ранних стоиков. Том 2. Хрисипп из Сол. Часть 2. Физические фрагменты. Москва. Греко-латинский кабинет Ю.А. Шичалина. 2002. С. 1216.
2. Бакина Валентина Ивановна Раннегреческая философия и наука. Фалес Милетский (VI в. до н. э.) // [Общество: философия, история, культура](#) 2017. №7. – С. 58-62.
3. Ямвлих. О Пифагоровой жизни / Пер. с древнегреч. И.Ю. Мельниковой. – Москва: Алетея, 2002. – 192 с

